

ภาวะผู้นำเชิงศีลธรรมของพระอุปัชฌาย์ในยุคดิจิทัล:
การวิเคราะห์เชิงพุทธปรัชญาว่าด้วยอำนาจ
การกำกับดูแล และความรับผิดชอบ

Moral Leadership of Buddhist Preceptors in the Digital Age:
A Buddhist Philosophical Analysis of Power,
Governance, and Responsibility

พระมหารัชชานนท์ สาสนากิตติ คำแสน

Phramaha Ratchanont Sasnakitti Khamseen

นักวิชาการอิสระ

Independent Scholar

Corresponding Author, E-mail: greenratchanon22@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อวิพากษ์และรื้อสร้างกระบวนทัศน์เกี่ยวกับบทบาทของพระอุปัชฌาย์ในบริบทสังคมดิจิทัล โดยเปลี่ยนจุดเน้นจากการบรรยายหน้าที่เชิงบริหารจัดการตามจารีต ไปสู่การวิเคราะห์เชิงพุทธปรัชญา ว่าด้วยกลไกการผลิตสร้างตัวตนท่ามกลางวิกฤตการณ์แห่งอำนาจเชิงศีลธรรมและความสั่นไหวของอัตลักษณ์บนโลกออนไลน์ที่ส่งผลกระทบต่อสถานะการมีอยู่ของสมณเพศ การศึกษานี้ประยุกต์ใช้กรอบแนวคิดเทคโนโลยีของตนเองเพื่อสำรวจปฏิบัติการของพระอุปัชฌาย์ในการเป็นผู้พิทักษ์พื้นที่ทางจริยธรรม ผลการวิเคราะห์ชี้ให้เห็นว่าพระอุปัชฌาย์มิได้ทำหน้าที่เพียงผู้คัดกรองกฤตบุตร์เข้าสู่ระบบนิเวศของสงฆ์ ทว่าคือผู้อำนวยการจัดการความรู้เชิงภววิทยาที่ต้องบริหารจัดการสภาวะรอยต่อระหว่างโลกแห่งความเป็นจริงและโลกเสมือน เพื่อป้องกันภาวะจำยอมทางปัญญาที่อาจเกิดขึ้นจากการเสพติดสื่อดิจิทัล

ข้อค้นพบคือการประยุกต์ใช้พระวินัยในฐานะระบบปฏิบัติการดิจิทัลทำหน้าที่เป็นเครื่องมือในการจัดระเบียบความปรารถนาผ่านกระบวนการชี้แนะและการเฝ้า

สังเกตการณ์เชิงสร้างสรรค์ นำไปสู่การสังเคราะห์องค์ความรู้ในฐานะต้นแบบตรรกะแห่งการนำพาเชิงจริยธรรมดิจิทัล ซึ่งนวัตกรรมทางความคิดนี้จะทำหน้าที่เป็นรากฐานสำคัญในการสถาปนาอธิปไตยทางปัญญาให้แก่พระนวกะ ช่วยให้ผู้สามารถดำรงตนอยู่เหนือกระแสบริโภคนิยมทางข้อมูลข่าวสารได้อย่างมีเสถียรภาพ บทสรุปของบทความเน้นย้ำว่าการสถาปนาภาวะผู้นำเชิงศีลธรรมของพระอุปัชฌาย์คือการสร้างสถาปัตยกรรมทางปัญญาที่เปลี่ยนผ่านสถานะจากการใช้อำนาจบังคับเชิงบรรทัดฐาน ไปสู่การสร้างเงื่อนไขแห่งเสรีภาพภายใต้ระเบียบวินัย อันเป็นหัวใจสำคัญของการรักษาความศักดิ์สิทธิ์และความยั่งยืนของสถาบันสงฆ์ในมิติหลังมนุษยนิยม

คำสำคัญ: ภาวะผู้นำเชิงศีลธรรม, เทคโนโลยีของตนเอง, การกำกับดูแล, สภาวะรอยต่อ, อธิปไตยทางปัญญา

Abstract

This academic article aims to critique and deconstruct the paradigm surrounding the role of Buddhist preceptors (Upajjhāya) within the digital social context, shifting the focus from traditional administrative descriptions to a rigorous Buddhist philosophical analysis of the mechanisms of self-formation. Amidst the crisis of moral authority and the fluidity of digital identities affecting the ontological state of the monkhood, this study employs the conceptual framework of “Technologies of the Self” to investigate the preceptor’s role as a guardian of the ethical space. The analysis reveals that preceptors do not merely function as gatekeepers screening candidates for the Sangha; rather, they serve as “Ontological Knowledge Managers” facilitating the transition between physical and virtual realms to prevent the cognitive subjugation caused by digital addiction.

The key finding asserts that the strategic application of Monastic Discipline (Vinaya) as a “Digital Operating System” functions as a mechanism

for ordering desire through sophisticated mentoring and monitoring processes. This leads to the synthesis of a new theoretical framework: the “Digital Moral Navigational Logic Model.” This intellectual innovation serves as a foundational pillar for establishing “Epistemic Sovereignty” for newly ordained monks, enabling them to maintain ontological stability amidst the overwhelming tides of informational consumerism. Ultimately, the article concludes that the re-establishment of the preceptor’s moral leadership constitutes the formation of a “Cognitive Architecture” that transitions from normative coercion to the creation of conditions for internal freedom. This transformation is essential for preserving the sanctity and sustainability of the monastic institution within a post-human dimension.

Keywords: Moral Leadership, Technologies of the Self, Governance, Liminality, Epistemic Sovereignty

บทนำ

ท่ามกลางกระแสการเปลี่ยนผ่านสู่ยุคดิจิทัล (Digital Transformation) อารยธรรมมนุษย์กำลังเผชิญกับสิ่งที่เรียกว่า “ความเหลวไหลเชิงอัตลักษณ์” (Identity Fluidity) ซึ่ง สั่นคลอนรากฐานของสถาบันทางสังคมจารีตอย่างไม่เคยปรากฏมาก่อน ปรากฏการณ์ดังกล่าวส่งผลให้พื้นที่ที่ศักดิ์สิทธิ์ (Sacred Space) ของคณะสงฆ์ถูกทำลาย กำแพงกั้นแบ่งด้วยอำนาจนำของข้อมูลข่าวสาร (Informational Hegemony) อันนำไปสู่วิกฤตการณ์เชิงระบบของอำนาจนำเชิงศีลธรรม (Systemic Crisis of Moral Authority) ในพื้นที่สาธารณะดิจิทัล ซึ่ง สตีเฟน ฮอว์กิง (Stephen Hawking) (2019) ได้เคยเตือนไว้ อย่างลุ่มลึกว่า ความอยู่รอดของสถาบันทางปัญญาในอนาคตขึ้นอยู่กับความสามารถในการ “ปรับจูนเชิงมนทัศน์” เพื่อรองรับพลวัตที่ซับซ้อน (Hawking, 2019, p. 149) วิกฤตนี้มีใช่เพียงเรื่องของพฤติกรรมรายบุคคล ทว่าคือวิกฤตทางภววิทยา (Ontological Crisis) ที่มโนทัศน์เรื่อง “ความศักดิ์สิทธิ์” (Sanctity) ของสมณเพศถูกท้าทายด้วยวาทกรรมแห่งความโปร่งใสและการตรวจสอบในโลกออนไลน์

ในบริบทของพุทธจริยศาสตร์ บทบาทของพระอุปัชฌาย์ (Upajjhāya) จึงต้องได้รับการรื้อสร้าง (Deconstruct) จากเดิมที่เป็นเพียง “ผู้พิทักษ์ประตูตามจารีต” (Traditional Gatekeeper) ไปสู่การเป็น “ผู้อำนวยการจัดการความรู้เชิงภววิทยา” (Ontological Knowledge Facilitator) ปฏิบัติการนี้สอดคล้องกับแนวคิดเครื่องมือนิยม (Instrumentalism) ของ จอห์น ดิวอี้ (John Dewey) (1938) ซึ่ง มองว่าจริยธรรมและระเบียบวินัยมิใช่สัจธรรมที่หยุดนิ่ง ทว่าคือ “เครื่องมือทางปัญญา” (Intellectual Tools) สำหรับการจัดการสถานการณ์ปัญหา (Problematic Situations) (Dewey, 1938) พระวินัยในทัศนะของ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) (Phra Brahmagunabhorn (P.A. Payutto)) (2012) จึงทำหน้าที่เป็นระบบปฏิบัติการ (Operating System) ที่มุ่งเน้นการใช้ปัญญาจัดระเบียบชีวิตให้สอดคล้องกับกฎธรรมชาติท่ามกลางความเปลี่ยนแปลง (Phra Brahmagunabhorn (P.A. Payutto), 2012) การที่พระอุปัชฌาย์ต้องเผชิญหน้ากับพระนวกะในยุคดิจิทัลจึงมิใช่เพียงการถ่ายทอดพิธีกรรม ทว่าคือการติดตั้ง “ภูมิคุ้มกันเชิงญาณวิทยา” เพื่อป้องกันภาวะจำยอมทางปัญญา (Intellectual Subjugation) ต่อกระแสบริโภคนิยมดิจิทัล

ยิ่งไปกว่านั้น ปฏิบัติการของพระอุปัชฌาย์ยังสามารถวิเคราะห์ได้ผ่านกรอบคิด “เทคโนโลยีของตนเอง” (Technologies of the Self) ของ มิเชล ฟูโกต์ (Michel Foucault) (1988) ซึ่ง อธิบายถึงปฏิบัติการที่ปัจเจกใช้ขัดเกลาร่างกายและจิตวิญญาณเพื่อยกระดับสถานะเชิงภววิทยา (Foucault, 1988) การคัดกรองและฝึกฝนกุลบุตรตามนัยของพระไตรปิฎก (Thai Tipiṭaka) จึงทำหน้าที่เป็นกลไกเชิงหน้าที่ในการสร้าง “พื้นที่ว่างเชิงจริยธรรม” (Ethical Space) ระหว่างโลกแห่งความเป็นจริงและโลกเสมือน (Thai Tipiṭaka, Vol. 2, pp. 120–125) โดย การมี “กัลยาณมิตร” ในฐานะผู้ชี้แนะทางปัญญา (Mentor) และการทำหน้าที่เฝ้าสังเกตการณ์ (Monitoring) มิใช่การสอดแนมเพื่อใช้อำนาจกดขี่ ทว่าคือการประคองภาวะรอยต่อ (Liminality) ของผู้บวชใหม่ไม่ให้สูญเสียสถานะความเป็นประธาน (Subjectivity) ท่ามกลางความเว้งว้างของพื้นที่ไซเบอร์ อันมักติดตามมาด้วยภาวะแปลกแยกทางจิตวิญญาณ

บทความนี้จึงมุ่งไต่สวนเชิงปรัชญา (Interrogate) ว่า ภาวะผู้นำเชิงศีลธรรมของพระอุปัชฌาย์จะสามารถสถาปนา “สถาปัตยกรรมทางปัญญา” (Cognitive Architecture) เพื่อจัดการกับวิกฤตความหมายในสังคมดิจิทัลได้อย่างไร? โดย จะทำการวิเคราะห์ผ่านกระบวนการวิภาษวิธี (Dialectics) ระหว่างความลื่นไหลของอัตลักษณ์บนโลกออนไลน์และระเบียบวินัยภายในของพุทธจริยศาสตร์ เพื่อชี้ให้เห็นว่าการกำกับดูแลที่สมบูรณ์คือ

การสร้างเงื่อนไขแห่งอธิปไตยทางปัญญา (Epistemic Sovereignty) อัน จะเป็นเครื่องค้ำประกันความยั่งยืนของสมณธรรมในโลกสมัยใหม่ได้อย่างทรงพลังและแหลมคมเกินกว่าที่กรอบคิดเชิงบริหารจัดการทั่วไปจะเข้าถึงได้

เนื้อเรื่อง

มิติความหมายและการจัดการอำนาจนำเชิงศีลธรรม

การพิจารณาบทบาทของพระอุปัชฌาย์ในยุคดิจิทัลจำเป็นต้องก้าวข้ามการมองหน้าที่เชิงบริหารจัดการในระดับพื้นผิว (Superficial Management) ไปสู่การวิเคราะห์ในฐานปฏิบัติการทางจริยศาสตร์ (Ethical Praxis) ซึ่ง มุ่งเน้นการจัดระเบียบโครงสร้างแห่งความปรารถนาและอัตลักษณ์ของพระนวกะท่ามกลางความผันแปรของโลกเสมือน การศึกษานี้จึงจำแนกมิติการวิเคราะห์ออกเป็น 3 ประเด็นหลัก ดังรายละเอียดต่อไปนี้:

1. ศัญศาสตร์ของพื้นที่รอยต่อและอำนาจการคัดกรอง

การคัดกรองกัลปบุตรมิใช่เพียงขั้นตอนทางระเบียบพิธีกรรม ทว่าคือปฏิบัติการเชิงสัญศาสตร์ (Semiotic Praxis) ที่ ทำหน้าที่นิยามพรมแดนระหว่าง “พื้นที่ศักดิ์สิทธิ์” (Sacred Space) และ “พื้นที่ทางโลก” (Profane Space) อัน กำลังถูกทำให้พร่าเลือนด้วยความโปร่งใสแบบล้นเกินในโลกดิจิทัล (Hyper-transparency) ซึ่ง จอร์โจ อากัมเบน (Giorgio Agamben) (1998) ได้วิพากษ์ไว้เกี่ยวกับสถานะของ “ชีวิตที่ศักดิ์สิทธิ์” (Homo Sacer) ในฐานะชีวิตที่ถูกแยกออกจากระเบียบทางกฎหมายปกติเพื่อสถาปนาอำนาจอธิปไตย (Agamben, 1998) ในมิตินี้ พระอุปัชฌาย์จึงทำหน้าที่เป็นผู้กำหนด “ข้อยกเว้นเชิงภววิทยา” (Ontological Exception) ให้แก่พระนวกะ โดย การคัดกรองตามหลักพระวินัยใน พระไตรปิฎก (Thai Tipitaka) มิใช่การกีดกันบุคคล ทว่าคือการติดตั้งรหัสพันธุกรรมทางจิตวิญญาณเพื่อป้องกันการแทรกซึมของค่านิยมบริโภคนิยม (Thai Tipitaka, Vol. 4, pp. 123-130) การคัดกรองจึงคือการสร้าง “พื้นที่ว่างเชิงจริยธรรม” ที่ ยกระดับสถานะของมนุษย์สู่สมณเพศ อัน เป็นสถานะที่ต้องเป็นอิสระจากการถูกลดทอนคุณค่าโดยชีวอำนาจดิจิทัล (Digital Biopower)

2. พระวินัยในฐานะระบบปฏิบัติการเชิงตรรกะ

มุ่งวิเคราะห์พระวินัยในฐานะ “อัลกอริทึมแห่งสติ” (Algorithm of Mindfulness) ซึ่งทำหน้าที่จัดระเบียบความปรารถนา (Ordering Desire) ของพระนวกะผ่าน

กระบวนการฝังรหัสวินัย (Disciplinary Encoding) ปฏิบัติการนี้สอดรับกับข้อเสนอของ จิลส์ เดอเลอซ (Gilles Deleuze) (1992) เกี่ยวกับ “สังคมแห่งการควบคุม” (Societies of Control) ซึ่ง อำนาจมิได้ทำงานผ่านการจองจำในพื้นที่ปิดอีกต่อไป ทว่าทำงานผ่านระบบเครือข่ายและการเฝ้าสังเกตการณ์ที่ลื่นไหล (Deleuze, 1992) พระอุปัชฌาย์จึงต้องปรับเปลี่ยนสถานะจากผู้คุมกฎจารีตไปสู่การเป็น “ผู้อำนวยการจัดการความรู้เชิงภววิทยา” โดยใช้พระวินัยเป็นเครื่องมือแทรกแซง (Intervention Device) เพื่อทำลายวงจรของ “ตัณหาดิจิทัล” (Digital Craving) ซึ่ง มักกระตุ้นให้เกิดการสำแดงอัตตา (Self-expression) ที่เกินพอติดบนโลกออนไลน์ ปฏิบัติการนี้สอดคล้องกับแนวคิด “ประสบการณ์บริสุทธิ์” (Pure Experience) ของ คิตาโร นิชิตะ (Kitaro Nishida) นักปรัชญาตะวันออก ที่ มองว่าปัญญาจะอุบัติขึ้นเมื่อประธานสามารถก้าวข้ามการแบ่งแยกตนเองออกจากความจริงแท้ผ่านปฏิบัติการณ์ที่ตื่นรู้ (Nishida, 1911/1990) พระอุปัชฌาย์จึงต้องทำหน้าที่ปรับจูนระบบการรับรู้ของศิษย์ อัน จะเป็นรากฐานของอธิปไตยทางปัญญา (Epistemic Sovereignty) ที่มั่นคง

3. วิชาวิธีของการเฝ้าสังเกตการณ์และภาวะผู้นำเชิงศีลธรรม

การสำรวจ “ภาวะย้อนแย้งของการกำกับดูแล” (The Paradox of Oversight) ในยุคที่โซเชี่ยลมีเดียทำหน้าที่เป็น “ปานอบัติคอนดิจิทัล” (Digital Panopticon) ซึ่ง พฤติกรรมของสงฆ์ถูกตรวจสอบด้วยสายตาของมหาชนอย่างเบ็ดเสร็จ บยุง-ชุล ฮัน (Byung-Chul Han) (2015) วิพากษ์สถานะนี้ว่าเป็น “สังคมแห่งความโปร่งใส” (The Transparency Society) ที่ บีบคั้นให้มนุษย์สูญเสียมิติด้านในและกลายเป็นเพียงวัตถุของการมองเห็น (Han, 2015) ภาวะผู้นำเชิงศีลธรรมของพระอุปัชฌาย์ในมิตินี้จึงมิใช่การใช้กลไก การเฝ้าสังเกตการณ์เชิงสร้างสรรค์ (Monitoring) เพื่อการจับผิดเชิงวินัยเทคนิค ทว่าคือการสถาปนา “ระบบประคองชีพเชิงปัญญา” (Epistemic Life Support) ซึ่ง สมภาร พรหมทา (Somparn Promta) ได้ชี้ให้เห็นว่าจริยธรรมที่แท้จริงต้องตั้งอยู่บนเจตจำนงที่รับผิดชอบ ต่อกฎธรรมชาติและกฎหมายสงฆ์อย่างเป็นเอกภาพ (Promta, 2003)

การทำหน้าที่เป็น ผู้ชี้แนะทางปัญญา (Mentor) ในฐานะกัลยาณมิตรจึงคือ ปฏิบัติการ “ขัดขึ้นทางภววิทยา” (Ontological Resistance) ต่อภาวะแปลกแยกทางจิตวิญญาณ (Spiritual Alienation) ซึ่ง พระนวกะมักเผชิญเมื่ออัตลักษณ์ออนไลน์ปะทะกับวินัยของสมณเพศ พระอุปัชฌาย์ต้องสร้าง “สถาปัตยกรรมทางปัญญา” ที่ เอื้อให้ศิษย์สามารถพิจารณาเท่าทันการปรุงแต่งของสัญญาะบนโลกออนไลน์ อัน จะนำไปสู่การเปลี่ยน

ผ่านสถานะจากการเป็น “ทาสของข้อมูลข่าวสาร” สู่การเป็น “ประธานที่ตื่นรู้” (Awakened Subject) ตามแนวทางของ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) (Phra Brahma-gunabhorn (P.A. Payutto)) (2012) ซึ่ง เน้นย้ำว่าความหลุดพ้นคือชัยชนะของปัญญาเหนือโครงสร้างอำนาจที่จองจำจิตวิญญาณในทุกมิติของการดำรงอยู่

การวิเคราะห์และวิพากษ์แนวคิดทางปรัชญา

การวิเคราะห์บทบาทของพระอุปัชฌาย์ในพื้นที่ดิจิทัลมิใช่เพียงการประยุกต์ใช้กฎเกณฑ์จารีตเข้ากับเทคโนโลยีใหม่ ทว่าคือปฏิบัติการรื้อสร้าง (Deconstruction) มโนทัศน์เรื่อง “ตัวตน” และ “ความศักดิ์สิทธิ์” ที่ถูกทำให้กลายเป็นสินค้าในระบบทุนนิยม ข้อมูลข่าวสาร การวิพากษ์ในระนาบนี้จะสำรวจผ่านกระบวนการวิภาษวิธี (Dialectics) ระหว่างสถานะเสมือนจริงและแก่นสารเชิงภววิทยา ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1. ภาวะจำยอมในโลกแห่งสิ่งจำลอง: วิกฤตการณ์แห่งอัตลักษณ์ของสมณเพศ (Subjugation in the World of Simulacra: The Monastic Identity Crisis)

ในสังคมดิจิทัลที่อัตลักษณ์ถูกประกอบสร้างผ่านสัญญาณและการสื่อสารที่ฉับพลัน ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นคือการที่สมณเพศตกอยู่ภายใต้สถานะ “ความจริงล้นเกิน” (Hyper-reality) ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดเรื่องสิ่งจำลอง (Simulacra) ของฌอง โบดริยาร์ด (Jean Baudrillard) (1981) ที่ระบุว่าในโลกสมัยใหม่ “ภาพตัวแทน” (Representation) ได้กลายเป็นความจริงที่ยิ่งกว่าความจริงแท้ (Baudrillard, 1981) เมื่อพระนวกะนำเสนอตัวตนบนพื้นที่ออนไลน์ ภาพลักษณ์ของความเป็นสงฆ์ถูกกลดทอนสถานะให้เหลือเพียงสัญญาณทางวัฒนธรรมที่สิ้นไหล ปราศจากรากฐานเชิงภววิทยา อันสอดคล้องกับงานวิจัยของ สมภาร พรหมตา (Somporn Promta) (2003) ที่วิพากษ์ว่าจริยธรรมในสังคมสมัยใหม่เผชิญกับวิกฤตความหมาย เมื่อมนุษย์ไม่สามารถแยกแยะระหว่างหน้าที่ตามสมมติบัญญัติและความจริงแท้ของชีวิต (Promta, 2003) ภาวะผู้นำเชิงศีลธรรมของพระอุปัชฌาย์จึงต้องทำหน้าที่เป็น “ตัวกรองเชิงญาณวิทยา” (Epistemological Filter) เพื่อนำพาผู้บวชใหม่ให้ก้าวพ้นจากกับดักของโลกแห่งสิ่งจำลองนี้ไปสู่เสรีภาพทางจิตวิญญาณ

2. เรือนจำจำลองดิจิทัลและความย้อนแย้งของการกำกับดูแล (The Digital Panopticon and the Paradox of Oversight)

ปฏิบัติการของพระอุปัชฌาย์ในการเฝ้าสังเกตการณ์เชิงสร้างสรรค์ (Monitoring) ท่ามกลางกระแสโซเชียลมีเดียถูกวิเคราะห์ในฐานะการเผชิญหน้ากับ “อำนาจที่ไร้ศูนย์กลาง” ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดเรื่องปานอปติคอน (Panopticon) ของ มิเชล ฟูโกต์ (Michel Foucault) (1977) ที่อธิบายถึงโครงสร้างอำนาจที่ทำให้บุคคลต้องควบคุมพฤติกรรมตนเองเพราะรู้สึกว่าจะถูกจ้องมองอยู่ตลอดเวลา (Foucault, 1977) ทว่าในโลกดิจิทัล สายตาที่จ้องมองมิได้มาจากหอคอยเพียงแห่งเดียว แต่มาจากมหาชนที่ทำหน้าที่เป็นผู้ตรวจสอบภายนอก อันสอดคล้องกับแนวคิดเรื่องสังคมแห่งความโปร่งใส (The Transparency Society) ของ บยุง-ชุล ฮัน (Byung-Chul Han) (2015) ที่วิจารณ์ว่าความโปร่งใสที่ล้นเกินได้ทำลาย “พื้นที่ที่ลี้ลับเชิงจริยธรรม” และเปลี่ยนมนุษย์ให้กลายเป็นเพียงวัตถุของการมองเห็น (Han, 2015)

การวิพากษ์ในมิตินี้ชี้ให้เห็นว่า หากพระอุปัชฌาย์ใช้กลไกการกำกับดูแลเพียงเพื่อตอบสนองต่อแรงกดดันทางสังคม (Social Pressure) ปฏิบัติการนั้นย่อมกลายเป็นเพียง “ความรุนแรงเชิงบรรทัดฐาน” (Normative Violence) ทว่าหากปฏิบัติการณ์นั้นสอดคล้องกับแนวคิดจริยศาสตร์แห่งความรับผิดชอบ (Ethics of Responsibility) ของ เอ็มมานูเอล เลวินาส (Emmanuel Levinas) (1969) ที่เน้นการเผชิญหน้าระหว่างประธานเพื่อความรับผิดชอบต่อผู้อื่น (Levinas, 1969) พระอุปัชฌาย์จะเปลี่ยนสถานะจากการเป็น “ผู้คุมกฎ” สู่การเป็น “กัลยาณมิตรเชิงปัญญา” ซึ่งสอดคล้องกับหลักพระวินัยใน พระไตรปิฎก (Thai Tipiṭaka) ที่ระบุว่าการขัดเลาศิษย์ต้องตั้งอยู่บนเจตจำนงในการอนุเคราะห์และพัฒนาอธิปไตยทางปัญญา (Thai Tipiṭaka, Vol. 4, pp. 125-130)

3. เทคโนโลยีของตนเองในสภาวะรอยต่อ: สถาปัตยกรรมแห่งเสรีภาพทางปัญญา (Technologies of the Self in Liminality: The Architecture of Epistemic Freedom)

ในช่วงสภาวะรอยต่อ (Liminality) ของการเปลี่ยนผ่านสถานะสู่สมณเพศ พระนวกะมักเผชิญกับสภาวะสุญญากาศเชิงอัตลักษณ์ อันสอดคล้องกับแนวคิดเรื่องสภาวะรอยต่อ (Liminal Period) ของ วิคเตอร์ เทอร์เนอร์ (Victor Turner) (1969) ที่มองว่าเป็นช่วงเวลาแห่งการไร้สถานะซึ่งเอื้อต่อการประกอบสร้างตัวตนใหม่ (Turner, 1969) ในมิตินี้ ปฏิบัติการของพระอุปัชฌาย์ในฐานะผู้ชี้แนะทางปัญญา (Mentor) คือการติดตั้ง “เทคโนโลยี

ของตนเอง” เพื่อให้ศิษย์สามารถจัดการกับค้นหาดิจิทัลได้ด้วยตนเอง ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดเรื่องเครื่องมือนิยม (Instrumentalism) ของ จอห์น ดิวอี้ (John Dewey) (1938) ที่มองว่าระเบียบวินัยมิใช่การบังคับ ทว่าเป็นเครื่องมือในการขยายขีดความสามารถในการจัดการสถานการณ์ปัญหา (Dewey, 1938)

การวิพากษ์นี้สรุปได้ว่า ชัยชนะของภาวะผู้นำเชิงศีลธรรมในยุคดิจิทัลมิใช่การตัดขาดจากโลกออนไลน์ ทว่าเป็นการสถาปนา “อธิปไตยทางปัญญา” (Epistemic Sovereignty) ซึ่งสอดคล้องกับหลักพุทธจริยศาสตร์ในพุทธธรรม ของ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) (Phra Brahmagunabhorn (P.A. Payutto)) (2012) ที่เน้นการพัฒนาอินทรีย์ให้เข้มแข็งพอที่จะดำรงอยู่เหนือโลกธรรม (Payutto, 2012) การเปลี่ยนผ่านสถานะเชิงภววิทยาจึงเปลี่ยนพระนวกะจากการเป็น “ทาสของอัลกอริทึม” สู่การเป็น “ประธานที่ตื่นรู้” อันสอดคล้องกับแนวคิดเรื่องเสรีภาพเชิงภววิทยา (Ontological Freedom) ในพุทธปรัชญาที่มองว่าสุขภาพจิตที่สมบูรณ์คือผลผลิตของการปกครองตนเองภายใต้กฎแห่งธรรมอย่างแท้จริง

องค์ความรู้และข้อเสนอทางปรัชญา

จากการสังเคราะห์เชิงวิภาษวิธีระหว่างโครงสร้างทางเทคโนโลยีและพุทธจริยศาสตร์ นำไปสู่การสถาปนาแนวคิดมโนทัศน์ที่เรียกว่า “ต้นแบบตรรกะแห่งการนำพาเชิงจริยธรรมดิจิทัล” (Digital Moral Navigational Logic Model) ซึ่ง เป็นสถาปัตยกรรมทางปัญญาที่มุ่งเน้นการรักษาเสถียรภาพทางภววิทยาของพระนวกะในยุคหลังมนุษยนิยม โดย ตัวแบบนี้ได้ถูกจำแนกออกเป็นระนาบปฏิบัติการเชิงลึกที่มีน้ำหนักทางทฤษฎีในระดับยุทธศาสตร์ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1. กลไกการจัดการผัสสะดิจิทัลและการรื้อถอนภาวะล้อมกรอบทางเทคโนโลยี

มิติแรกของตัวแบบมุ่งเน้นที่การรับมือกับสิ่งที่ มาร์ติน ไฮเดกเกอร์ (Martin Heidegger) (1977) เรียกว่า “ภาวะล้อมกรอบ” (Enframing/Gestell) ซึ่ง เป็นสถานะที่เทคโนโลยีเข้ามามีการจัดการความจริงและลดทอนสถานะของมนุษย์ให้เหลือเพียงทรัพยากร (Heidegger, 1977) องค์ความรู้นี้เสนอว่าพระอุปัชฌาย์ต้องทำหน้าที่เป็นผู้ติดตั้ง “ระบบประกอบชีพเชิงปัญญา” เพื่อให้พระนวกะสามารถมองเห็นมายาคติของการล้อมกรอบดิจิทัล

โดย การบริหารจัดการผัสสะดิจิทัล (Digital Senses Management) จะทำงานผ่านปฏิบัติการโยนิโสมนสิการ อัน เป็นการสร้างพื้นที่ว่างระหว่างสัญญาออนไลน์และปฏิกิริยาทางอารมณ์ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดเรื่องทางสายกลาง ของ นาคρχุน (Nāgārjuna) นักปรัชญามหายมิก ที่ วิชาภักว่าความจริงแท้ (Paramārtha) จะปรากฏชัดเมื่อประธานสามารถก้าวพ้นจากการยึดติดในมโนทัศน์สุดโต่งชั่วใดชั่วหนึ่ง (Nāgārjuna, trans. 1995) ภาวะผู้นำเชิงศีลธรรมในมิตินี้จึงมิใช่การสั่งห้ามใช้เทคโนโลยี ทว่าคือการสร้าง “อธิปไตยเหนือผัสสะ” ที่ไม่สยบยอมต่ออัลกอริทึม

2. สถาปัตยกรรมแห่งอธิปไตยทางปัญญาและการพัฒนาขีดความสามารถเชิงจริยธรรม

มิติที่สองเน้นย้ำถึงการเปลี่ยนผ่านสถานะของพระนวกะสู่การเป็นประธานที่ตื่นรู้ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดเรื่องขีดความสามารถ (Capabilities Approach) ของ มาร์ธา นุสซอม (Martha Nussbaum) (2011) ที่มองว่าเป้าหมายของการพัฒนาคือการสร้างสมรรถนะให้บุคคลสามารถกำหนดนิยามของคุณค่าชีวิตที่ดีได้ด้วยตนเอง (Nussbaum, 2011) ในบริบทนี้ พระอุปัชฌาย์ในฐานะผู้ชี้แนะทางปัญญา (Mentor) ต้องเปลี่ยนหน้าที่จากการเป็นผู้คุมวินัยเชิงเทคนิค สู่การเป็น “วิศวกรทางจิตวิญญาณ” โดย การใช้พระวินัยเป็นเครื่องมือเชิงปฏิบัติการในการขัดเกลาเจตจำนงเสรี (Free Will) อัน จะนำไปสู่การปฏิบัติขั้นของระเบียบวินัยภายใน (Internal Discipline) ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดจริยธรรมแห่งบทบาท (Role Ethics) ในปรัชญาของ ขงจื้อ (Confucius) ที่ เน้นย้ำว่าความมั่นคงของสถาบันทางสังคมเริ่มต้นจากการเข้าถึงสัจธรรมในหน้าที่ของตนอย่างลุ่มลึก (Confucius, trans. 2003) การสถาปนาอธิปไตยทางปัญญา (Epistemic Sovereignty) จึงเป็นผลผลิตของการร่วมก่อร่างสถาปัตยกรรมทางจิตสำนึกระหว่างครูและศิษย์อย่างเป็นพลวัต

3. ข้อเสนอเชิงยุทธศาสตร์สู่แนวทางการปกครองและจริยศาสตร์ข้อมูล

นวัตกรรมเชิงมโนทัศน์นี้ยังนำเสนอข้อเสนอเชิงยุทธศาสตร์ 3 ระดับ ซึ่งมุ่งเป้าไปที่การปฏิรูปโครงสร้างทางศีลธรรมของสังคมทลในโลกอนาคต ดังนี้:

3.1 ยุทธศาสตร์เชิงนโยบาย “นวัตกรรมการตรวจสอบโปร่งใสเชิงตื่นรู้”: ข้อเสนอให้ระบบการบริหารจัดการสงฆ์เปลี่ยนผ่านจากปานอบัติคอนดิจิทัลที่เน้นการจับผิดสู่การสร้างวัฒนธรรม “จริยธรรมเชิงประจักษ์” โดย พัฒนากลไกการเฝ้าสังเกตการณ์เชิงสร้างสรรค์ (Monitoring) ที่ตั้งอยู่บนฐานของความไว้วางใจและการสะท้อนคิดเชิงจริยธรรม

3.2 ยุทธศาสตร์การวิจัยเชิงปรัชญา “ชีวิตการเมืองในสังคมดิจิทัล”: ความจำเป็นในการศึกษาเชิงลึกเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างอำนาจการปกครองสงฆ์และเทคโนโลยีชีวภาพข้อมูล ซึ่ง ต้องใช้พุทธจริยศาสตร์วิพากษ์มาเป็นเครื่องมือในการสกัดกั้นการครอบงำทางจิตวิญญาณโดยทุนนิยมข้อมูลข่าวสาร อันสอดคล้องกับข้อเสนอของ สลาโวย ชิเซค (Slavoj Žižek) (2001) เกี่ยวกับการเผชิญหน้ากับความจริงเสมือนในฐานะอุดมการณ์ครอบงำใหม่ (Žižek, 2001)

3.3 ยุทธศาสตร์การวิจัยครั้งต่อไป “วิกาลโภชนาทางข้อมูล” (Digital Fasting): การขยายขอบเขตสู่ระบบจริยศาสตร์ดิจิทัลเชิงลึก โดย วิจัยว่าหลักการลดทอนการบริโภคข้อมูลในเวลาที่ไม่เหมาะสมจะสามารถทำหน้าที่เป็นปฏิบัติการขัดเกลادنเองเพื่อรักษา “ความเงียบเชิงภววิทยา” (Ontological Silence) และความศักดิ์สิทธิ์ของสภาวะสงฆ์ในพื้นที่ไซเบอร์ได้อย่างยั่งยืนเพียงใด (Thai Tipitaka, Vol. 2, pp. 120–125)

การสังเคราะห์ทั้งหมดนี้สถาปนาให้เห็นว่า บทบาทของพระอุปัชฌาย์คือการสร้าง “สถาปัตยกรรมทางปัญญา” ที่เปลี่ยนสมรภูมิจิตใจให้กลายเป็นพื้นที่แห่งการบรรลุธรรม ซึ่ง ผลผลิตสุดท้ายคือการมีอยู่ของสมณเพศที่สง่างามและเป็นอิสระเหนือกระแสบริโภคนิยม อันสอดคล้องกับทัศนะของ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) (Phra Brahmagunabhorn (P.A. Payutto)) (2012) ที่ระบุว่าชัยชนะที่แท้จริงคือการที่มนุษย์สามารถมีอิสรภาพเหนือเจตจำนงของตนเองท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงของโลกได้อย่างสมบูรณ์

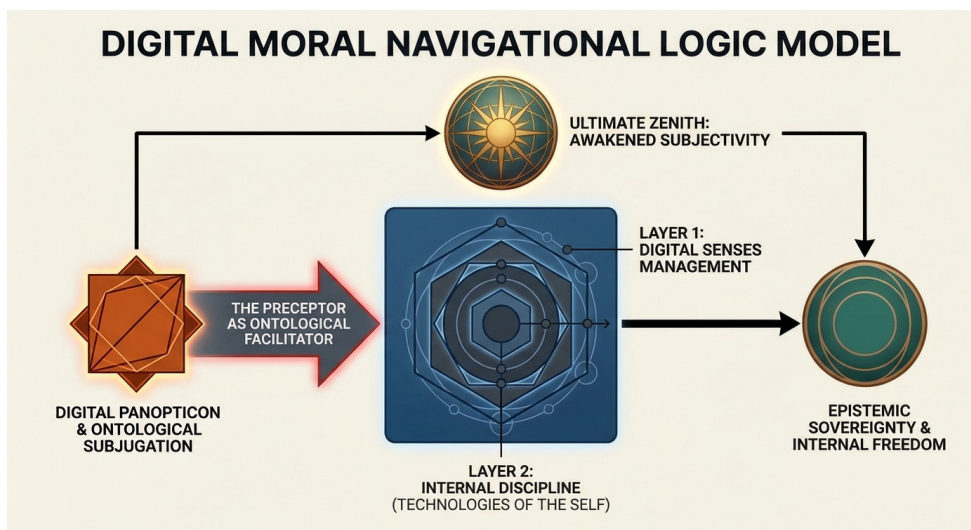

Figure 1: Digital Moral Navigational Logic Model

แผนผังแสดงกระบวนการเปลี่ยนผ่านจากสภาวะ เรือนจำจำลองดิจิทัล (Digital Panopticon) ไปสู่ อธิปไตยทางปัญญา (Epistemic Sovereignty) โดยมีพระอุปชฌาย์ทำหน้าที่เป็น ผู้อำนวยการจัดการความรู้เชิงภววิทยา ซึ่งใช้กลไก การจัดการผัสสะดิจิทัล และ ระเบียบวินัยภายใน ในฐานะเทคโนโลยีของตนเอง เพื่อรื้อถอนอำนาจนำทางข้อมูล ข่าวสารและสถาปนา ความเป็นประธานที่ตื่นรู้ อันเป็นรากฐานของเสรีภาพที่แท้จริงในพื้นที่โลกเสมือน

การสังเคราะห์องค์ประกอบของ “ต้นแบบตรรกะแห่งการนำพาเชิงจริยธรรมดิจิทัล” (Digital Moral Navigational Logic Model) แสดงให้เห็นว่า ภาวะผู้นำเชิงศีลธรรมของพระอุปชฌาย์ในบริบทปัจจุบันมิได้เป็นเพียงภารกิจเชิงหน้าที่ตามจารีตประเพณี ทั่วคือปฏิบัติการ “รื้อสร้างและกอบกู้” สภาวะความศักดิ์สิทธิ์ (Sacrality) ให้พ้นจากการ ถูกลดทอนคุณค่าในโลกแห่งสิ่งจำลอง ซึ่ง พลังทางปัญญาของตัวแบบนี้ได้ยกระดับพระ วินัยจากสถานะกฎเกณฑ์บังคับสู่การเป็น “เทคโนโลยีการขัดขึ้นเชิงภววิทยา” (Ontological Resistance Technology) ที่ทรงพลังที่สุดประการหนึ่ง โดย มุ่งหมายที่จะสถาปนา อธิปไตยทางปัญญา (Epistemic Sovereignty) ให้แก่พระนวกะท่ามกลางวิกฤตการณ์ของ ปานอปติคอนดิจิทัล อัน จะเป็นเครื่องค้ำประกันความมั่นคงทางจิตวิญญาณ (Ontological Security) ที่ช่วยให้สมณเพศสามารถดำรงอยู่ได้อย่างมีเอกภาพและมีเสรีภาพภายใน

ดังนั้น องค์ความรู้นี้จะสถาปนาให้เห็นว่าความยั่งยืนของพุทธจักรในยุคดิจิทัล มิได้ขึ้นอยู่กับเทคโนโลยี ทั่วคือความสามารถของพระอุปชฌาย์ในการทำหน้าที่ เป็น “ผู้อำนวยการจัดการความรู้เชิงภววิทยา” ที่ สามารถสร้างสถาปัตยกรรมทางปัญญา ให้แก่ศิษย์ ซึ่ง กระบวนการนี้จะเปลี่ยนสถานะของพระนวกะจาก “วัตถุแห่งการจ้องมอง” สู่การเป็น “ประธานที่ตื่นรู้” (Awakened Subjectivity) อย่างสมบูรณ์ โดย นวัตกรรมเชิง มโนทัศน์ดังกล่าวถือเป็นกุญแจสำคัญในการรักษาดุลยภาพระหว่างความก้าวหน้าทาง สารสนเทศและแก่นสารทางพุทธธรรม อัน นำไปสู่การสถาปนาสันติภาพเชิงโครงสร้าง ภายในสังคมพลในมิติหลังมนุษย์นิยมอย่างยั่งยืน

สรุป

การสังเคราะห์บทบาทเชิงภววิทยาของพระอุปชฌาย์ท่ามกลางพลวัตของสังคม ดิจิทัลตามที่ปรากฏในการวิเคราะห์นี้ มิใช่เป็นเพียงยุทธศาสตร์การปรับปรุงระเบียบปฏิบัติ

ในเชิงพุทธธรรมศาสตร์พื้นฐาน ทว่าคือกระบวนการสถาปนาความมั่นคงทางภววิทยา (Ontological Security) ให้แก่สถาบันสงฆ์ในยุคหลังมนุษยนิยม ซึ่งบีบคั้นให้พระอุปัชฌาย์ต้องเผชิญกับขีดจำกัดของอำนาจนำแบบจารีตก่อนเป็นลำดับแรก โดย การรื้อสร้างมโนทัศน์เรื่องอำนาจนำเชิงจริยธรรมสู่การเป็นผู้อำนวยการจัดการความรู้เชิงภววิทยา (Ontological Knowledge Facilitator) ได้นำไปสู่การอุบัติขึ้นของพื้นที่ทางจริยธรรม (Ethical Space) อัน ท้าทายต่ออำนาจครอบงำของปานอปติคอนดิจิทัลที่จ้องมองและลดทอนคุณค่าของสมณเพศให้เหลือเพียงภาพลักษณ์ทางวัฒนธรรม งานวิจัยชิ้นนี้ยืนยันว่าพุทธจริยศาสตร์วิพากษ์ทำหน้าที่เป็นระบบปฏิบัติการเชิงปัญญา (Epistemic Operating System) ที่ขาดเสียมิได้ในการจัดการความแปรปรวนของอัตลักษณ์ในโลกเสมือน ซึ่ง การใช้พระวินัยในฐานะเทคโนโลยีของตนเองจะกลายเป็นกุญแจสำคัญในการสถาปนาเสถียรภาพทางจิตวิญญาณให้แก่พระนวกะในฐานะประธานที่ตื่นรู้อย่างแท้จริง

การเปลี่ยนผ่านสถานะเชิงมโนทัศน์ผ่าน “ต้นแบบตรรกะแห่งการนำพาเชิงจริยธรรมดิจิทัล” (Digital Moral Navigational Logic Model) แสดงให้เห็นว่า ชัยชนะเหนือวิกฤตการณ์แห่งอำนาจเชิงศีลธรรมในยุคข้อมูลข่าวสารมิใช่การปฏิเสธหรือตัดขาดจากเทคโนโลยี ทว่าคือการเรียกคืนอธิปไตยทางปัญญา (Epistemic Sovereignty) ผ่านปฏิบัติการขัดเกลาตนเองที่เข้มข้น โดย การบริหารจัดการผัสสะดิจิทัลและการรื้อถอนภาวะล้อมกรอบทางเทคโนโลยีจะทำหน้าที่เป็นเกราะคุ้มกันเชิงปัญญาต่อสภาวะจำยอมทางภววิทยา อัน จะนำไปสู่การสถาปนาเสรีภาพภายใน (Internal Freedom) ซึ่ง มีรากฐานอยู่บนความเข้าใจในความจริงแท้ของชีวิตเหนือกว่าความลื่นไหลของสัญญาณโลกออนไลน์ พุทธธรรมในบริบทนี้จึงก้าวพ้นจากความเป็นลัทธิความเชื่อสู่การเป็น “นวัตกรรมเชิงตรรกะ” (Logical Innovation) ที่สามารถประยุกต์ใช้เพื่อรักษาความศักดิ์สิทธิ์และความสง่างามของสมณเพศท่ามกลางสมรภูมิแห่งข้อมูลข่าวสารได้อย่างยั่งยืน

ท้ายที่สุด คือการย้ำเตือนว่า ความมั่นคงของพระพุทธศาสนาในศตวรรษที่ 21 คือ “ชัยชนะของปัญญาเหนืออัลกอริทึม” (The Triumph of Wisdom over Algorithm) ที่สะท้อนให้เห็นว่าสมณเพศไม่สามารถถูกกำกับดูแลผ่านเพียงกลไกการบังคับใช้กฎหมายสงฆ์ในเชิงเทคนิคได้ ทว่าต้องอาศัย “สถาปัตยกรรมทางปัญญา” ที่มั่นคงพอจะข้ามพ้นมายาคติแห่งสังคมแห่งความโปร่งใส อันเป็นการสถาปนาอารยธรรมสงฆ์ในมิติใหม่ ที่ตระหนักในคุณค่าของอธิปไตยทางจิตวิญญาณเหนืออำนาจของชีวอำนาจดิจิทัล ซึ่ง การดำรงอยู่ของพระอุปัชฌาย์ในฐานะวิศวกรทางจิตวิญญาณจะมีใช้เพียงการสืบทอดสายเลือด

ทางจารีต ทว่าคือการวางรากฐานของสันติภาพเชิงโครงสร้าง (Structural Peace) โดย มุ่งเน้นการสร้างพระนวกะที่สามารถปกครองเจตจำนงของตนเองได้อย่างสมบูรณ์ อันเป็นหลักประกันว่าพุทธศาสนาจะสามารถยืนหยัดอย่างมีเกียรติและเป็นอิสระท่ามกลางกระแสความเปลี่ยนแปลงของจักรวาลวิทยาอุบัติใหม่ได้อย่างนิรันดร์

References

- Agamben, G. (1998). *Homo sacer: Sovereign power and bare life*. Stanford University Press.
- Baudrillard, J. (1981). *Simulacra and simulation*. University of Michigan Press.
- Deleuze, G. (1992). Postscript on the societies of control. *October*, 59, 3–7.
- Foucault, M. (1977). *Discipline and punish: The birth of the prison*. Pantheon Books.
- Foucault, M. (1988). *Technologies of the self: A seminar with Michel Foucault*. University of Massachusetts Press.
- Han, B.-C. (2015). *The transparency society*. Stanford University Press.
- Hawking, S. (2019). *Brief answers to the big questions*. Bear Publishing.
- Heidegger, M. (1977). *The question concerning technology, and other essays*. Harper & Row.
- Levinas, E. (1969). *Totality and infinity: An essay on exteriority*. Duquesne University Press.
- Mahachulalongkornrajavidyalaya University. (1996). *Thai Tipiṭaka (Mahachulalongkornrajavidyalaya Edition)*. Mahachulalongkornrajavidyalaya University Press.
- Nāgārjuna. (1995). *The fundamental wisdom of the middle way: Nāgārjuna's Mūlamadhyamakakārikā* (J. L. Garfield, Trans.). Oxford University Press.

- Nishida, K. (1990). *An inquiry into the good* (M. Abe & C. Ives, Trans.). Yale University Press. (Original work published 1911).
- Phra Brahmagunabhorn (P.A. Payutto). (2012). *Buddhadhamma: The laws of nature and their benefits to life*. Mahachulalongkornrajavidyalaya University Press.
- Promta, S. (2003). *Man and religion*. Siam Publishing House.
- Turner, V. (1969). *The ritual process: Structure and anti-structure*. Aldine Publishing.
- Žižek, S. (2001). *On belief*. Routledge.